

Robert Petrič

KOREN GOR IN NJEGOVI SINONIMI V ALPSKEM SVETU

Abstract

Root »gor« and its Synonyms in Alpine Region

Non-Germanic or Non-Romance sounding alpine geographic names are not rare specially in the mountainous area of Central and Eastern Alps. One wonders how we can evaluate their seemingly close relation to the Slovenian language together with its diverse dialects still used until today. The papers focus is set on the root »gor« and its derivatives.

Horn

Marsikdo pozna prizorišče tekem svetovnega smučarskega pokala v Ofterschwangu. Ime vrha s katerega se smučarke spuščajo proti dolini je Ofterschwanger *Horn*. Kaj je tukaj posebnega, boste morda razmišljali, saj je *Horn* običajno ime na nemško-govorečem območju Alp, pomeni pa preprosto *rog* (živalski rog) in s tem kaže na naravno znamenitost. Morda je v primeru znanega švicarskega Matter*horn*a zaradi oblike njegovega vrha prevod v *rog* komu res videti smiseln, vendar večina vrhov s poimenovanjem *horn* nikakor ne kaže takšnih značilnosti! Kako bi se lotili iskanja pravega izvora teh imen? Če imamo več možnih etimoloških interpretacij določenega poimenovanja, se bomo najprej ozrli po pogostosti njegovega pojavljanja in analizirali splošen pojav kot tak. V tem smislu se zdi razlaga besede s pomočjo romanskega ali nemškega besedišča zmotna.

Jezikoslovec H. D. Pohl namreč besedo *Horn* in njene izpeljanke Guarner, Gorner, Granat, Ganót razlaga s pomočjo romanskega *cornatu* (veliki rog) oz. latinskega *cornu* (rog). D. Q. Adams razmišlja o izvoru besede *horn* iz Mikenske besede *kerā* (roževina - snov) in Hetitske *k(a)rāwar*, ki pomeni rog. V teh osnovnih pomenih naj bi se beseda pojavila tudi v Evropi [1]. Po drugi strani od A. V. Semenova izvemo, da naj bi občeslovanska beseda *gordb* (gorod, grad) izvirala iz IE korena *ghard*, od tod nemško *Garten* (urejen vrt), albansko *garth* (ograda, ograja) in gotsko *grhas* (dom) [2]. Poleg dobro znanih interpretacij J. Šavlija sem prebiral tudi razmišljanja Leopolda Verbovska v knjigi *Komu (ni)smo tujci*, kjer pod gesli *čirče*, *kar* in *krn* podaja svoja razmišljanja in zaključke. Avtor podobno kot Šavli ugotavlja, da razlaga oronimov *cornu* iz romanske besede za rog ni sprejemljiva, ugotavlja namreč, da je to deblo *kar* razširjeno po ozemlju Venetov in po vsem slovanskem svetu (Karni, Karantanija, Gorenjska ...). Imena kot so Matterhorn, Cortina in Monte Corno on izvaja iz sicer sorodnega korena *čer*.

Ofterschwanger Horn – vir: Wikipedia

- Kolikšna je verjetnost, da bi se npr. Ofterschwanger Horn (na sliki) imenoval po značilnosti živalskega roga?

Kaj bi bil najverjetnejši korenski pomen alpskega tlopisnega poimenovanja *horn*? Pregled spiska takšnih imen (glej 1. dodatek) nam sam po sebi daje slutiti, da je potreben nov pogled. Spisek vsebuje nekatera imena vrhov, ki na kakšen živalski rog težko spominjajo. Ali ni zato povsem zgrešeno izvajati pomen besede *horn* iz romanskega jezika? Morda bo zvenelo nenavadno, vendar odgovor ni povsem pritrdilen. Zakaj? Jezik se je večinoma prilagajal logičnemu vzorcu - in to se še posebej odraža pri besedah na *gor*, *kar*, *hor*, ipd., kar pušča sledi v vseh t. im. indoevropskih jezikih. Poglejmo nekaj primerov.

Rog, kor, kar

Rog (latinsko *cor*, germansko *horn*, češko *roh*), značilnost nekaterih živali, del njihovega telesa, ki je običajno najvišje – *zgoraj*. Zanimiva je izpeljava iz latinske predloge *cor* (izgovorjava: kor), kar je palindrom slov. *rog* (brano z desne proti levi). Da je temu res tako, nam pokaže primerjava zahodno slovanske inačice *roh*, ki je le palatalizacija osnove (g > h), z njeno germansko sorodnico *horn* (*roh* > *horn*); oboje po istem principu. Takšno sklepanje le še podkrepi etimologija starogermanske besede *khurnaz* (*horen*, *haurn*), ki naj bi označevala zgornji del telesa, najvišjo točko, vrh [3].

Palindrom, oz. besedilo, ki se bere v obe smeri ima očitno tudi zgodovinsko ozadje, saj so ljudstva v starem veku uporabljala za pisanje predvsem smer z desne proti levi, šele kasneje, s helenističnim in latiničnim vplivom, pa se je smer počasi obrnila v današnjo. Zato je razumljivo, da je marsikje zaslediti kak pomenljiv ostanek, kot je omenjeni *cor*>*rog* in *hor*(n)>*rog* (morda so v nemščino pomotoma uvrstili tudi besedo za *zgoraj* – *oben* - in je prej v stari smeri pisanja predstavljala samo slovansko različico *nebo* (*nebo*>*oben*), čeprav je to samo fonetična domneva).

Gôri na gori gorí. To ni nujno le besedna igra - lahko je mnogo več. Vse te besede imajo nekaj skupnega: *gôri* (gor) pomeni nekaj, kar je nad nami, *gora* označuje isti smisel, *gorí* (goreti) pa ogenj, katerega plameni se dvigujejo kvišku in se od nekdanj uporabljajo v simbolnem čaščenju *tistega zgoraj*. *Greben*, *grič*, *grbina*, *grom*, *hríb* (primerjaj hebrejsko ime Horeb, gora = Har) imajo isto jezikoslovno osnovo - soglasniška skupina *hr* je seveda ista kot pri *horn*, *gora*.

Kralj, Krona (latinsko *Corona muralis*, *navalis*, *obsidionalis*, *graminea* in *corona civica*) je položaj oziroma priznanje, ob katerem se osebo povzdigne nad druge.

Gradišče, grad, hrast so pojmi, ki kažejo na nekaj vzvišenega. Gradovi se večinoma

nahajajo na privzdignjenih legah, hrast pa je značilen po svoji trdni rasti (kot zanimivost ponudim izvajanje iz: gor-rasti → horast → hrast).

Najštevilnejši so slovenski izrazi

Osnove besed, ki jih iščemo, so torej zares skupne glavnim evropskim jezikovnim skupinam in nam v veliki meri onemogočajo določnejša etimološka izvajanja. Na srečo pa lahko med sabo primerjamo današnje jezikovne ostanke, ki za nekoga morda presenetljivo, največje bogastvo kažejo prav v slovenskih in obče-slovanskih ledinskih imenih. Pogled na spisek nekaterih zanimivejših imen v današnjih slovansko govorečih deželah nam je pri tem lahko v veliko pomoč. (glej 2. dodatek).

Kar bode v oči je, da je med nemškimi in slovanskimi poimenovanji zaslediti kontinuiteto. Tako npr. Eichhorn preide v Zahorsko ves, Pohorje; Harrachstal, Harmanschlag pa v Horne Dvořište, Horne Stropnice, Pohorská Ves, Pohořina na Šumave. Kdo si je od koga sposodil ime? Žal spet odgovor ni enopomenski in enostaven. S spiskom besedišč bi lahko bili bližje trdnejši ugotovitvi. Še posebej zanimivo bi bilo raziskati povezavo etruščanske besede *carisa* s slovensko *gorica*. (glej 3. dodatek).

V sodobnejšem nemškem besedišču sem našel samo 4 glasoslovno bližje besede, v latinščini sem jih naštel 16, medtem, ko je v slovenščini do nedavnega bilo po SSKJ v rabi kar 46 besed, kar kaže na močno kulturno zasidranost. Razlika je na strani bolj razvejanega oz. *markiranega* jezika, za kakršnega se slovenščina očitno izkaže. Latinščina ima sicer tudi bogato izbiro pomensko sorodnih ali vsaj primerljivih besed, jih je pa neprimerno manj vezanih prav na zemljepisne značilnosti Alp. Še več, kot na podlagi zgodovinskih dejstev trdijo mnogi, latinščina, kljub boljši primerljivosti pri imenoslovju v Alpah ni imela veliko vpliva, germanski jeziki pa preprosto ne premorejo besednjaka, ki bi sprožil tako množičen pojav.

Sklep

Bogastvo gorskega izrazoslovja kaže na to, da so slovenska ljudstva dolgo razvijala in ohranjala tovrstno kulturo. Težko si je drugače predstavljali, da naj bi Sloven(c)i v 10. stoletju, po komaj štirih stoletjih, misijonarsko spreobrnilo terminologijo malodane celotnega prostora Alp! Latinščina ima sicer tudi bogato izbiro pomensko sorodnih ali vsaj primerljivih besed, vendar jih je neprimerno manj vezanih na zemljepisne značilnosti Alp. Še več, kot na podlagi zgodovinskih dejstev trdijo mnogi, latinščina, kljub boljši primerljivosti pri imenoslovju v Alpah ni imela veliko vpliva, germanski jeziki pa preprosto ne premorejo besednjaka, ki bi sprožil tako množičen pojav.

1. dodatek: spisek zemljepisnih imen na nemškem govornem območju

Nekaj izbranih primerov poimenovanj na jezikovnem nemškem območju Alp. Dodana so tudi nekatera fonetično sorodna imena z izhodiščem imena *gora* (gur, kar, kor, har ...).

Avstrija

Ankogel, Ankogelgruppe, po ustnem izročilu *Horn* (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Eichhorn, Weinviertel v Avstriji, na meji s Slovaško, (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Ferlacher Horn, Harlóuz, Gerloutz, Karavanke, po H. D. Pohlu iz slov. Grlovec, kar naj bi bilo iz imena zaselka Herlotschnik (*Grlovčnik) (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Fiegerhorn, Kals am Grosglockner, Vzhodna Tirolska (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Gramúl, Gremúl, Kals am Grosglockner, Vzhodna Tirolska (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Granatspitz, včasih Garnall-kofel,, Kals am Grosglockner, po H. D. Pohlu verjetno Garnatt (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Guarner, Gorner, Kals am Grosglockner, Vzhodna Tirolska (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Gurktal, Gurktaler Alpen, Gurk, dolina, gorovje in vas Eisenwurzen, gorska pokrajina (wurzen=koren, glej

Hafelekar Spitze, 2334m, vrh v gorovju Karwendel (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Harrachstal*, Mühlviertel (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Harmanschlag*, Mühlviertel (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Hartberg Hochkar, 1808m, vrh v pogorju Kräuterin (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Hornischegg, 2550m

Jauerling, 830 Ahornic, 1305 Jaurnik, Dolnja Avstrija/Niederösterreich (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Karwendel, gorovje na Tirolskem

Koralpe, gorovje

Korotan, Kärnten, Carinthia

Kräuterin, pogorje (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Moorbad Harbach*, Mühlviertel (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Rittnerhorn, 2261m

Tschidin Horn, Tschadinhorn (<http://www.uni-klu.ac.at/spw/oenf/name4.htm>)

Walmendingerhorn, 1940m, Vorarlberg, meja z Nemčijo

Korensko sedlo, Wurzenpaß (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996). Gre za napačen prevod gorenjskega sedla. Primerjaj Pohorská Ves, Pohořina na Šumave, idr. na Češkem, na meji z Avstrijo (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Italija

Alpi Orobie, gorovje (orobje=(g)orovje)

Corno di Fana/Toblacher Phannhorn, 2511m

Cortina d'amezzo Ruthnerhorn, 3358m, nad Brunicom (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Rudlhorn, 2448m

Liechtenstein

Graubünden, pokrajina in gorska skupina (Grau=Gorau)

Grauspitze (Vordergrauspitz), 2599m, včasih Goraspitze (Tomažič)

Schwartzhorn (Hintergrauspitz), 2574m

Nemčija

Fellhorn, 2038m, pri Obersdorfu

Hörnle (Bad Kohlgrub), JZ od Münchna

Ofterschwanger Horn, 1405m, V od Bodenskega jezera

Nebelhorn, 2224m, V od Bodenskega jezera Riedbergerhorn, 1787m, V od Bodenskega jezera; nad Hörnle Alp, sosednji vrh je Bölgengrat 1686m

Švica

Allalinhorn, 4027m

Breithorn, 4160m

Ewigschneehorn, 3331m

Fletschhorn, 3993 m

Fründehorn, 3367m

Gorner, ledenik

Gornergrat, postojanka

Graubünden, pokrajina in gorska skupina (Grau=*Gorau)

Graue, Schwarze Hörner, pogorji pri Liechtensteinu (Grau=*Gorau)

Parpaner Rothorn, 2870m

Rauthorn, 3268 m

Sattelhorn, 3746m

Schwarzhorn, 2928m

Seehorn, 2284m

Stanserhorn, 1901m

Stätzerhorn, 2574m

Sustenhorn, 3504m

Wildhorn, 3248m

2. dodatek: spisek zemljepisnih imen na slovanskem govornem območju

Navajam samo bistvene oblike, saj bi bil skrbnejši spisek preobsežen, skorajda tolikšen, kolikor je vrhov samih ...

Češka

Horne Dvořište* (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996) Horne Stropnice* (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Pohorská Ves* (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Pohořina na Šumave* (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

*Primerjaj Harrachstal, Harmanschlag, idr. v Avstriji, na meji s Češko, Mühlviertel (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Slovaška

Zohor, pri Bratislavi (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Záhorská Bystrica, pri Bratislavi (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Záhorská Ves*, S od Bratislave (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

*Primerjaj Eichhorn, Weinviertel v Avstriji, na meji s Slovaško, (avtokarta Avstrije/Österreich v merilu 1 : 500.000, f&b, 1996)

Slovenija

Golovec (ob Lj.) na Golovcu leži starejši zaselek Orle (*Gorle), zato ime verjetno ne predstavlja golote, pač pa lego (*Gorlovec). Sicer pa poznamo tudi nemško obliko Arl (Arlberg) in Adler (orel), ki primerno podobnosti z besedo gor (grško: oros), zares leti nekje zgoraj, visoko - prim. s Ferlacher Horn (Avstrija)

Gorjanci

Gorje

Gorica (pogovorno Horica, Harica - zveneči *h* oz. pripti *g*)

Kranj, Kranjska gora

Carniola, Kranjska, Gorenjska

Korotan, Kärnten, Carinthia, Koroška

Krn

Karnijske Alpe

Kar, osnova za več imen

Karavanke

Pohorje

V Atlasu Slovenije je več kot 500 raznih zemljepisnih imen s korenomo »gor«, predvsem s korenomo *gorenj -a, -e, -i* in s korenomo *gornj -a, -e, -i-*.

3. dodatek: spisek besednih homonimov.

Nemščina [4]

Horn	rog, vrh, špik, kljun, roževina
Hornartig	roževinast
Hörnen	natakiniti roge
Kar	krnica

Latinščina [5]

caracalla	oglavnica, plašč z oglavnico (s kapuco)
carbō	premog
carcer	živa meja
cardō	prelomnica
carisa	beseda neznanega izvora in pomena, domneva se, da je etruščanskega izvora
carpinus	gaber
carbō	skubsti, razdeliti
carrāgō	za obrambo v krog postavljeni vozovi
cārus	ljub, drag
cornīx	vrana
cornū	rog, rogovje, gora ali rt
cortex	lubje
grandis	velik
grandō	toča
grossus	debel
grunda	ostrešje

Slovenščina [6]

gor	gibanje proti višjemu kraju
gōra	izrazita, visoka vzpetina
gorenji	zgornji
gorénjski	nanašajoč se na prebivalce Gorenjske
goreti	izginjati, uničevati se v ognju, plamenu
gōri	stanje ali položaj na višjem kraju
goríca	gričevnata pokrajina, navadno z vinogradi
gorjak, orjak	domnevno gorjak, ker je običajno prikazan z gorjačo (tipično mehčanje in izpad prvega glasu)
gorján, gorjánec	kdor živi v hribih, ali je doma s hribov
górje gore	gorovje
gorkóta	toplota /sonce, ki je gori, daje gorkoto/
górna, gornína	gorščina /dajatev/
górnik	lastnik vinograda

górník, gornjak	veter, ki piha z gor, s hribov
gorník	gorohódec planinec, alpinist
górnjica	gornja hiša
gorostas	velikan, orjak /srbsko grdosija/
goróvje	górstvo
gorščak	gorjanec
grad, graščina	običajno na vzpetini
graditi, gradivo	z gradnjo se vzpenjamo
gradišče	vzvišena utrdba
grb	nekaj vzvišenega
grba grba	štrli ven, navzgor
grbina	tudi grbánja, grblina – nekaj izbočenega
greben	ostri vrhni predel
grič, gričevje	vzpetina
gríva	griva se nahaja na gornjem delu živali
grm	raste gor
grmada	visok kup kuriva
grof	vzvišen položaj
grom	prihaja od zgoraj tudi glasen zvok
grómek	zelo velik, zelo glasen
gromozanski	izjemno velik

Po glasoslovnih pravilih sta glasova **h** in **k** v najbližjem sorodstvu s črko **g** pri tem pa je samoglasnik pri zapisu lahko izpuščen, saj ga običajno menja polglasnik (pogorje=Pohorje: Kranjska=Gorenjska). Zato pogledjmo še nekaj drugih sorodnih besed:

hrast	velik, hrust
hřbet	gorski hrbet
hrib	večja vzpetina
hrt	velik pes (ime hrt se pojavlja izrecno v slovanskih jezikih, nemško Windhund pa po Duden Herkunftswörterbuch (1963) izhaja iz wendischer Hund, kar naj bi kazalo na to, da so ga gojili Slovani. Za več glej Etruščani in Veneti, Editiones Veneti, Dunaj 1995, str. 174)

hrust	velik, močan – primerjaj hrast
koruza	visoka rastlina – noveše ime
kralj, kraljestvo	vzvišen položaj
Kras	privzdignjena krajina
kres	velik (visok) ogenj, ki se kuri na višje ležečem mestu
krona	se nahaja gori na glavi, vzvišenost
krošnja	vrhnji del drevesa ali rastline
krov	streha, pokrivalo hiše

Literatura

1. V L Isebaert, *Studia etymologica Indoeuropaea*, memoriae A J van Windekens (1915-1989) dicata *Mélanges Van Windekens Albert J Orientalia Lovaniensia Analecta Lambert Isebaert, Albert J Windekens, Peeters Publishers, 1991*, ISBN 9068313789, 9789068313789, str. 3.
2. А В Семенов, *Этимологический словарь русского языка*. М ЮНБЕС, **2004**, ISBN 5-88682-149-X, str. 158.
3. Etymology online, jan. 2008, <http://www.etymonline.com/index.php?term=horn>.
4. *Veliki nemško-slovenski slovar*, DZS, Ljubljana **1994**.
5. A Walde, J B Hoffman, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Erster Band, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg **1938**.
6. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, DZS, Ljubljana., Elektronska izdaja, verzija 1.0.

Povzetek

Malodane povsod naletimo na posebna, negermansko ali neromansko zveneča alpska ledinska imena. Pri tem se upravičeno vprašamo, čemu toliko podobnosti s slovenskim besediščem in s številnimi narečji, ki so živa še danes. Prispevek se osredinja predvsem na osnovno poimenovanje *gor* in na izpeljanke iz tega korena.